

діяльності (ст. 41); право на підприємницьку діяльність (ст. 42); право на працю (ст. 43); право на страйк (ст. 44); право на освіту (ст. 53) [1]. Такі обмеження необхідні для: запобігання злочинам; рятування життя людей та майна; забезпечення інтересів національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку та економічного добробуту; забезпечення охорони здоров'я населення, захисту репутації, прав і свобод інших людей; запобігання розголошенню конфіденційної інформації тощо.

У висновку до наукової публікації про особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану слід підкреслити важливість збереження правових норм та міжнародних стандартів у найскладніших часах. Воєнний стан не може бути виправданням для порушення прав людини, але, навпаки, має стимулювати державу до зміцнення захисту цих прав.

Розуміючи, що обмеження прав у воєнний період може бути необхідним, важливо наголосити на тому, що такі обмеження повинні бути тимчасовими, пропорційними та обмеженими тільки необхідним мінімумом для забезпечення безпеки суспільства. Держава має забезпечити, щоб ці обмеження не призводили до систематичного порушення прав людини чи зловживання владою.

Крім того, важливо враховувати роль міжнародної спільноти та міжнародних організацій у моніторингу та захисті прав людини в умовах воєнного конфлікту. Спільна дія міжнародних та національних структур може сприяти забезпеченню ефективного захисту прав та свобод людини в умовах воєнного стану.

Отже, висновок має підкреслити важливість збереження принципів прав людини навіть у найскладніших умовах та необхідність спільних зусиль держав та міжнародних організацій для забезпечення цього захисту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, Ст. 141.

УДК 347

Крутник Р. І.

*аспірант другого року навчання
кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний
університет*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ В ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ У ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Однією із основних засад цивільного законодавства України, на яких побудоване правове регулювання договірних відносин, є принцип добросовісності.

Варто зазначити, що поняття принципу добросовісності чинний Цивільний кодекс України не закріплює [1]. Натомість його розуміння можна віднайти в міжнародних кодифікаціях принципів приватного права. Так, відповідно до

ст. I.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права «поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них» [2]. Згідно зі ст. 1.7, 1.8 Принципів міжнародних комерційних договорів УНІДРУА «Кожна сторона зобов'язана діяти у відповідності до принципу добросовісності та чесно вести справи в міжнародній торгівлі. Сторони не мають права виключити чи обмежити такий обов'язок. Сторона не може вчинити несумісну дію з певним розумінням, яке виникло за незалежних від неї причин в іншій стороні, маючи на увазі, що ця інша сторона, розумно на нього покладаючись, вчинила дію на шкоду собі» [3].

Поняття принципу добросовісності запропоновано в практиці Верховного Суду як найвищого суду у системі судоустрою України. Так, в Постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 449/1154/14 зазначається, що «добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення» [4].

Принцип добросовісності у договірних зобов'язаннях в практиці Верховного Суду часто пов'язується із доктриною «*venire contra factum proprium*», що в перекладі з латинської мови означає заборона суперечливої поведінки. Ця доктрина базується ще на нормі римського приватного права - «*non concedit venire contra factum proprium*», що означає «ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці». Як зазначає В. Крат, «зародження» засад урахування суперечливої поведінки пов'язують із формулюванням Ульпіана (D.1.7.25): після смерті своєї дочки, яка жила як мати сімейства, еманципована ніби законним шляхом, і померла вже після того, як склала заповіт спадкоємцям, її батькові заборонено порушувати судовий спір щодо вчиненого ним, нібито він звільнив її незаконно, оскільки свідків не було (*post mortem filiae suae, quae ut mater familia quasi iure emancipata vixerat et testamento scriptis heredibus decessit, adversus factum suum, quasi non iure eam nec praesentibus testibus emancipasset, pater movere controversiam prohibetur*). З часом «*venire contra factum proprium*» була вдосконалена глосаторами та постглосаторами [5].

Доктрину «*venire contra factum proprium*» як прояв принципу добросовісності в договірних зобов'язаннях обґрунтовано в Окремій думці суддів Касаційного цивільного суду Верховного Суду В. І. Журавля та В. І. Крата від 22 серпня 2018 року в справі № 596/2472/16-ц, у п. 6.4. якої зазначено наступне: «очевидно, що наймодавець (орендодавець) скористався тим, що з різних причин власноручно не підписав договору оренди земельної ділянки. Звісно, що в такому випадку оспорювання договору оренди земельної ділянки наймодавцем (орендодавцем) суперечить його попередній поведінці (отримання плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним» [6].

З тих пір доктрина «*venire contra factum proprium*» стала часто використовуватися в практиці Верховного Суду. Так, в Постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 вказується: «В основі доктрини *venire contra*

factum propter principium знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Очевидно, що дії позивача, який уклав 24 грудня 2013 року додаткову угоду до договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61, а згодом пред'являє позов про визнання договору оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 неукладеним, суперечить його попередній поведінці (укладенню додаткової угоди та отриманню плати за користування земельною ділянкою) і є недобросовісним. Договір оренди землі від 19 листопада 2007 року № 61 є укладеним після досягнення сторонами усіх істотних умов, а це відбулося 19 листопада 2007 року за життя орендодавця і за його підписом і підстав вважати спірний договір неукладним немає» [7].

В подальшому Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 25 травня 2021 р. у справі № 461/9578/15-ц взяла за основу таке трактування принципу добросовісності через доктрину «venire contra factum proprium» задля формування єдиної правозастосовчої практики щодо застосування пункту 6 статті 3 Цивільного кодексу України [8].

Наступним кроком у застосуванні принципу добросовісності до договірних відносин у практиці Верховного Суду стало прийняття Постанови Великої Палати Верховного Суду від 29 листопада 2023 року у справі № 513/879/19 про визнання недійсним договору оренди землі. Велика Палата, керуючись доктриною «venire contra factum proprium», виокремила такі критерії добросовісної поведінки: вона має бути очікуваною, характерною для інших учасників цивільних правовідносин за порівнянних обставин; поведінка учасника цивільно-правових відносин не повинна обмежувати право чи позбавляти права інших осіб та має враховувати права, законні інтереси іншої сторони правовідносин; поведінка сторони має бути законною, зокрема не допускаються дії виключно з протиправною метою або з наміром заподіяти шкоду іншій особі; учасники цивільних правовідносин повинні сприяти своєму контрагенту різними способами, у тому числі через отримання необхідної інформації. Відповідність дій сукупно усім цим критеріям дозволить оцінити такі дії як добросовісні. В іншому разі є підстави стверджувати про недобросовісну поведінку та зловживання правом [9].

Втім, застосовувати до договірних правовідносин доктрину «venire contra factum propter principium» можна не завжди. Про це зазначається у Постанові Великої палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц про визнання договорів оренди земельних ділянок недійсними [10].

Таким чином, наведений вище аналіз дозволяє зробити висновок, що принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях застосовується при розгляді справ Верховним Судом через доктрину «venire contra factum propter principium», що свідчить про зміцнення моральних засад цивільно-правового регулювання договірних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

2. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar, Eric Clive, Hans Schulte-Nolk, European Law Publishers, Munich, 2009. URL:

https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf (дата звернення: 12.04.2024).

3. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2010. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2010-Ukrainian-bl.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 449/1154/14. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74536892> (дата звернення: 12.04.2024).

5. Крат В. Принципи приватного права в судовій практиці. 14 квітня 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_principi_priv_prava_2023.pdf (дата звернення: 12.04.2024).

6. Окрема думка суддів Касаційного цивільного суду Верховного Суду В. І. Журавля та В. І. Крата від 22 серпня 2018 року по справі № 596/2472/16-ц URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76103211> (дата звернення: 12.04.2024).

7. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10 квітня 2019 року у справі № 390/34/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81263995> (дата звернення: 12.04.2024).

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 травня 2021 року у справі № 461/9578/15-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/97967339> (дата звернення: 12.04.2024).

9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 листопада 2023 року у справі № 513/879/19. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/115546305?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01 (дата звернення: 12.04.2024).

10. Постанова Великої палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/90933484?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 12.04.2024).